

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-27>

УДК 811.162.1+811.161.2]:81'25'364

ТОРЧИНСЬКА Н. М.

Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-6182-0027>

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячена вивченню особливостей трансформацій із метою максимально чіткого перекладу текстів із польської мови українською, зокрема проаналізовано різні типи граматичних трансформацій польської та української мов на прикладі оригіналу й перекладу роману Я. Вишневецького «Самотність у мережі»; визначено, що найбільш поширеним типом граматичної трансформації є зміна синтаксичної структури речення (простого, складного, складного ускладненого), компресія й декомпресія, а малопродуктивним – дослівний переклад, оскільки він не може передати емоційно-експресивні відтінки в цільовій мові.

Ключові слова: синтаксис, граматичні трансформації, дослівний переклад, інверсія, синтаксична структура, компресія, декомпресія.

TORCHYNSKA N.

Khmelnitskyi National University

GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN THE PROCESS OF POLISH-UKRAINIAN TRANSLATION

Text translation often requires to preserve the author's style, originality, and communicative intention. Preservation of the content of the work consists of the correct translation of the lexical part, which mainly does not cause difficulties since the appropriate lexemes are chosen based on the topic and need. Meanwhile, the syntactic structure is mostly dynamic and often can be different from the original, what is caused by the grammatical structure of each language.

The article is devoted to the study of the transformation peculiarities in order to translate texts from the Polish language into Ukrainian as accurately as possible. In particular, different types of grammatical transformations of the Polish and Ukrainian languages have been analyzed using the example of the original and the translated version of the novel «Loneliness on the Web» by Y. Vishnevsky.

Due to the peculiarities of the syntactic structure of the Polish language, inversion plays a significant part, which can be caused either by the structure of the language or by the requirement to convey the expressiveness of speech.

The change in the syntactic structure of a sentence is especially productive: the main and secondary parts of the sentence are transformed within a simple sentence, and therefore the structure of the sentence is complete/incomplete, one-member/ two-member. Complex sentences, compound sentences, and complex syntactic constructions in the process of translation can, of course, preserve their structure and typology, but a large number still differ from the structure in the target language.

One of the features of the Polish language is the absence of subject pronouns along with predicates expressed by past tense verbs, while they are present in the Ukrainian version, what predetermined a significant decompression of the target text. At the same time, we record many one-word concepts, which in the Ukrainian language are conveyed by word combinations, causing compressions.

The zero transformation turned out to be unproductive since it is mostly impossible to convey the content of the artistic text, its emotional and expressive shades in the target language by word-for-word translation.

We should note that the Polish and Ukrainian languages have several differences in the punctuation of sentences: in the Polish language, the optionality of punctuation marks often comes to the forefront when designing complex sentences and direct speech.

The artistic translation is a kind of challenge for the translator since the final result must preserve the unique style of the writer, and his originality, taking into account the sociocultural and ethnolinguistic contexts of both the original language and the target language. Therefore we can claim that the author of the translation of the novel «Loneliness on the Web» by Y. Vishnevsky managed to do it at such a high level.

Key words: syntax, grammatical transformations, word-for-word translation, inversion, syntactic structure, compression, decompression.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В умовах сучасного тяжіння українців до європейського соціокультурного простору існує потреба в перекладах зарубіжної літератури українською мовою й навпаки. Як стверджують науковці, «за останні десятиліття масштаби перекладацької діяльності настільки зросли, що є всі підстави говорити про початок нового етапу в історії перекладу» [4, с. 5], коли поряд із більшою чи меншою різницею у граматичній будові двох мов, задіяних у процесі перекладу, на чільне місце виступають соціокультурні та етнолінгвістичні контексти. Проте не можна сказати, що врахування прямих і переносних значень слів, стилістичних конотацій, фразеологічного пласту мови та процесу його створення має більшу вагомість у процесі перекладу, ніж знання їхніх морфологічних, синтаксичних і словотвірних особливостей. Якщо слова і словосполучення в будь-якій мові здебільшого виконують номінативну функцію, то речення – комунікативну, і лише дослівний переклад кожного складника не буде еквівалентом повідомлення. Тому важливим є врахування усіх

трансформацій, тобто перекладацьких прийомів, які сприятимуть найбільш оптимальному перекладу тексту із дотриманням манери і стилю автора, таким чином досягнувши перекладацької майстерності.

Аналіз досліджень та публікацій

Процес передачі інформації з однієї мови засобами іншої та його точність, адекватність для повної комунікативної інтенції постійно цікавили як вітчизняних, так і закордонних науковців, про що свідчить низка сучасних досліджень, більшість із яких, щоправда, присвячена англо-українським перекладам.

Так, Н. Романенко і Т. Головатюк зосередили увагу на перекладацьких граматичних трансформаціях синтаксичного та морфологічного рівня в українській інтерпретації роману С. Кінга «Під куполом», визначивши найпродуктивніші перетворення та з'ясувавши причини їхньої появи в цільовому тексті [7]. Крім того, автори наголосили на сучасних тенденціях до звуження предмету досліджень і деталізації окремих перекладацьких трансформацій, зокрема граматичних, а також до визначення домінуювальних перетворень при перекладах з аналітичної мови на синтетичну й навпаки, з аналітичної на аналітичну чи із синтетичної на синтетичну [7, с. 37].

В. Слободенюк і С. Харченко схарактеризували явище синтаксичних трансформацій на рівні речення, запропонували власну класифікацію, спрямовану на досягнення семантико-стилістичної адекватності при перекладі художніх творів на прикладі перекладу роману Пола Гоукінза «Дівчина в потягу» [9].

На труднощі перекладу з української мови на англійську свого часу спрямували увагу В. Карабан та Дж. Мейс [5], окресливши проблему відсутності кваліфікованих перекладачів із рідної мови на англійську, що, певною мірою, є закономірним, бо з чужої мови на свою перекладати значно легше, оскільки перекладач володіє рідною мовою, знає культуру, звичаї, етнолінгвістичні, психолінгвістичні, соціологічні та інші чинники формування рідної мови, що полегшує процес передачі експліцитно-імпліцитної інформації. Переклад із рідної мови на чужу значно складніший і вимагає більше зусиль та наявності низки різногалузевих знань загалом і прагмалінгвістичних особливостей зокрема.

Г. Пехних проаналізувала частотність застосування різноманітних трансформаційних прийомів, якими послуговувався Григорій Кочур під час перекладу поетичних текстів з англійської, польської, німецької, італійської, хорватської мов [6].

Якщо романо-германські тексти стають об'єктами дослідження часто, то переклади зі слов'янських мов, зокрема польсько-українські й навпаки, рідше притягують увагу науковців, хоча знаходимо й такі праці. До прикладу, О. Баранівська проаналізувала специфіку перекладу складнопідрядних речень із підрядними означальними, що приєднуються сполучними словами *kiedy*, *gdy*, *gdzie*, *dokąd*, *skąd*, зауваживши, що такі конструкції при перекладі завжди передаються лише реченнями, а не дієприкметниковими зворотами, що можливе за наявності інших сполучних засобів у складнопідрядних означальних реченнях [1, с. 209].

Спробу детального аналізу граматичних перекладацьких трансформацій системного типу, застосованих для адекватного перекладу українською мовою текстів романів-фентезі А. Сапковського, зробили Л. Станіславова та Л. Терещенко, зауваживши, що процес перекладу передбачає заміни на рівні словосполучень, речень, граматичних категорій роду й частин мови, а також необхідність враховувати мовні норми при перекладі, та визначивши спільні й відмінні риси в перекладених текстах і в оригіналах [10].

Постановка проблеми

При перекладі текстів виникає необхідність максимально зберегти стиль автора, його оригінальність, комунікативну інтенцію. Збереження змісту твору полягає у правильному перекладі лексичного пласту, який здебільшого не викликає складнощів, бо відповідні лексеми обирають залежно від теми й потреби, водночас синтаксична структура здебільшого є динамічною й часто відмінною від оригіналу, що зумовлено граматичною структурою кожної мови. Якщо при перекладі з неслов'янських мов перекладач автоматично налаштований на іншу синтаксичну будову мови-основи, то у процесі українсько-польського чи польсько-українського перекладу виникає певний дисонанс: мови близькоспоріднені, але відмінності наявні, і неврахування порядку слів у реченні, причин компресії чи декомпресії в обох мовах робить переклад неповноцінним. Вивчення особливостей трансформацій із метою максимально чіткого перекладу текстів із польської мови українською й зумовлює актуальність теми дослідження.

Формулювання цілей статті

Мета статті – проаналізувати різні типи граматичних трансформацій польської та української мов на прикладі оригіналу [13] й перекладу роману Я. Вишневського «Самотність у мережі» (для порівняння обрали переклад Ольга Кравець [2]).

Виклад основного матеріалу

Оскільки будь-які зусилля перекладача не можуть стовідсотково передати зміст тексту через належність адресата до іншої культури, соціуму, то ми можемо говорити лише про трансформацію, яка є «перетворенням, модифікацією форми, або змісту й форми в перекладному тексті з метою досягнення балансу різних видів інформації та прагматичного впливу на адресата порівняно з текстом оригіналу» [8, с. 202].

О. Селіванова, зауваживши, що «переклад є насамперед перетворенням мовленнєвого продукту однієї семіотичної системи на продукт іншої, орієнтований на інтерпретанту свого адресата», на основі тріади мовного семіозису обґрунтувала нову класифікацію перекладацьких трансформацій, виокремивши формальні, формально-змістові та формально-змістові з прагматичним компонентом трансформації на різних мовних рівнях [8, с. 202].

У контексті нашого дослідження звертаємо увагу на можливі граматичні зміни у процесі перекладу. Отже, за О. Селівановою, на синтаксичному рівні формальні трансформації (зміна форми перекладу при збереженні змісту оригіналу) полягають у заміні словосполучення словом і навпаки, синтаксичного зв'язку у словосполучах і реченнях, анафоричними й еліптичними замінами, об'єднанням та членуванням речень без зміни змісту, опущення та додавання мовних одиниць і конструкцій, які не змінюють змісту фрагментів перекладу [8, с. 203–204]. Формально-змістові трансформації (зміна форми й модифікація змісту) на синтаксичному рівні – це заміна слова сполукою й навпаки, зміна структури речення шляхом опущення, перестановки й додавання елементів речення, заміни простого складним і навпаки [8, с. 206].

Детальну характеристику поглядів науковців на типологію перекладацьких трансформацій дала О. Волченко, яка, зокрема зосередила увагу на синтаксичних трансформаціях, запропонувавши виділяти синтаксичне уподібнення, перестановку, синтаксичну заміну [3, с. 91].

Зауважимо, що більшість науковців не виокремлює синтаксичних трансформацій, а розглядає їх у структурі граматичних (позаяк морфологія і синтаксис об'єднані у граматичну систему мови). До прикладу, це можуть бути «дослівний переклад синтаксичних структур (нульова трансформація), поділ речення, об'єднання речень, граматичні заміни (морфологічна й частиномовна перекатегоризація, заміна типу речення тощо)» [6, с. 150]. Таким чином, ми не можемо говорити про можливість чіткого розмежування морфологічних і синтаксичних трансформацій, бо навіть коли зробити дослівний переклад, все одно можуть бути відмінності в роді, числі й відмінках, а зміна типу речення часто тягне і зміну частини мови.

Найперше, чим послуговуються у процесі перекладу тексту, – це **дослівний переклад**, або **нульова трансформація**, тобто повне збереження структури речення. Проте оскільки передати зміст художнього тексту дослівним перекладом здебільшого неможливо, то цей різновид трансформації є малопродуктивним порівняно з іншими типами. У досліджуваному романі це, до прикладу: 1. *Eljot był taki / Еліот був такий;* 2. *Jeżeli w Niemczech można na kogoś liczyć, to jedynie na sprzątaczkę z Chorwacji* [13, с. 4] / *Якщо в Німеччині можна на когось розраховувати, то лише на прибиральницю із Хорватії* [2, с. 26]. 3. *Ten dzień, który minął, i tych kilka godzin należały w pewnym sensie do jego matki* [13, с. 3] / *Той день, що минув, і тих кілька годин належали в певному сенсі його матері* [2, с. 22].

У багатьох випадках в обох текстах збережено оригінальне написання англійських лексем: 1. *Jak to się teraz nazywa – myślał – po angielsku **self-conscious**, po niemiecku **selbstbewusst**, a po polsku?* [13, с. 9] / *Як це тепер називається – думав – англійською **self-conscious**, німецькою **selbstbewusst**, а польською?* [2, с. 53]. 2. *Odlączyła się od Internetu. Była **offline*** [13, с. 9] / *Від'єдналася від Інтернету. Була **offline*** [2, с. 55].

Зауважимо, що відповідно до норм польської системи відмінювання перекладачка зберігає нульову трансформацію слів іншомовного походження, які в українській мові є незмінними: *Do domu wrócił **metrem*** [13, с. 7] / *Додому він повернувся **метром*** [2, с. 46]; *Przyszła do **biura** znacznie wcześniej niż zwykle* [13, с. 7] / *Прийшла до **бюра** раніше, ніж завжди* [2, с. 62].

Хоча українська й польська мови як слов'янські мають багато спільного, проте у процесі перекладу частіше простежуємо **інверсію**, тобто перестановку членів речення при збереженні текстової семантики. Науковці виділяють інверсію повну (коли відбувається зміна в тема-рематичному членуванні речення) й часткову (коли зміщуються другорядні члени речення або внесення). Загалом, на думку О. Толочка, «інверсія як граматично-стилістична категорія виконує чимало важливих функцій в оригінальному тексті, які потрібно належно відтворювати засобами цільової мови, ураховуючи відмінності інверсійної функції двох мов» [11, с. 178]. Зауважимо, що не завжди зміна місця якогось члена речення в межах речення при перекладі вказує на певну експресивність, а може зумовлюватися саме структурою мови, особливо польської.

Так, поширені в польському етикеті слова *pan* і *pani* вимагають використання певних граматичних форм і конкретних синтаксичних конструкцій, тому при перекладі українською мовою ці лексеми трансформуються в особові займенники: – *Nie zrobił **pan** nic złego* [с. 4] / – *Ви не зробили нічого поганого* [с. 19]; *Chciałem właśnie **pana** o to zapytać* [с. 3] / – *Я саме хотів вас про те запитати* [с. 21].

Переміщення в цільовій мові другорядних членів у межах речення робить акцент саме на додатковій інформації, яка розширює зміст предикативного центру: 1. *Perfumy fascynowały go **od dawna**... Nie potrzeba **do tego** żadnego języka* [13, с. 3] / *Парфуми здавна захоплювали його... Для цього не потрібно жодної мови* [2, с. 21]. 2. *Nic **tutaj** nie rozprasza* [13, с. 9] / *Тут нічого не відволікає* [2, с. 54].

Фіксуємо також зворотний порядок слів, який у перекладі набуває унормованості, бо присудок повинен:

– стояти після підмета: *Zapukała **sobie** panienska w monitor jego komputera jak obcy do drzwi i zaczyna przysłuchiwać go z **biografii*** [13, с. 9] / *Дівчина постукала собі в монітор його комп'ютера як чужий у двері й починає екзамінувати його з **біографії*** [2, с. 54] (на нашу думку, речення містить підрядне порівняльне речення, яке необхідно було б виділити комами, що не зроблено в обох текстах);

– вказувати на об’єкт мовлення, хоча фразовий наголос в обох випадках падає на обставину, незважаючи на її місце в реченні: *Nako їсу zwrócił się po niemiecku do niego* [13, с. 7] / *Врешиі звернувся до нього німецькою* [2, с. 40].

Традиційним у польській мові є постпозиційне розташування означень: 1. *Publikacja ta jest wynikiem badań w ramach mojej pracy magisterskiej* [13, с. 9] / *Ця публікація є результатом моїх досліджень у рамках моєї магістерської праці* [2, с. 40]; 2. – *Myślałam, że kluby nocne zamykają dopiero o ósmej rano* [13, с. 10] / *Я думала, нічні клуби закриваються лише о восьмій ранку* [2, с. 59];

Поширеним типом граматичної трансформації є зміна синтаксичної структури речення. У досліджуваному романі та його перекладі фіксуємо різні варіанти:

– зміна граматичної основи речення: *Ale matka wszystko miała śliczne* [13, с. 3] / *Але в матері все було чудове* [2, с. 22] – підмет *matka* при перекладі трансформується в непрямий додаток, хоча місце в реченні за цією лексемою зберігається, що зумовлює вже не перекладацьку інверсію, а порушення прямого порядку слів як норми української мови; *Masz doświadczenie* [13, с. 9] / *Tu doświadczony* [2, с. 53] – якщо перше речення неповне контекстуальне з пропущеним підметом, то друге – неповне еліптичне з нульовою зв’язкою у складеному іменному присудку; *Miał czas* [13, с. 9] / *У нього був час* [2, с. 63] – прямий додаток *czas* в оригінальному тексті трансформовано при перекладі в підмет;

– двоскладне повне або неповне речення передається як односкладне, здебільшого безособове: 1. *Już nie czuła ciekawości, co «zdarzy się dalej»* [13, с. 4] / *Її вже не цікавило, що станеться далі* [2, с. 19]. 2. *Nie tam żadnej miejscówki. Ja nawet nie tam biletu* [13, с. 7] / *Я не маю жодної плацкарти. В мене навіть немає квитка* [2, с. 41];

– трансформація простого ускладненого речення: *Uważał to za wstydliwą słabość i niedołążność* [13, с. 3] / *Він соромився цього, вважав слабкістю і недолугістю* [2, с. 46] – перекладачка означення *wstydliwą* трансформувала у присудок, таким чином збільшивши ряди однорідних членів речення;

– зміна типу або структури складного речення: *Może pan tu usiąść, jeśli ma pan ochotę* [13, с. 3] / *Якщо маєте бажання, можете тут сісти* [2, с. 3] – підрядна частина речення в перекладеному варіанті розташована перед головною;

– зміна типів синтаксичних зв’язків і кількості предикативних одиниць у складному багатокomпонентному реченні:

1. *Obudziła go sprzątaczką, która sądząc, że pokój jest pusty, weszła, aby posprzątać, gdy on ciągle jeszcze spał* [13, с. 4] / *Їїго розбудила прибиральниця, яка думала, що кімната порожня, і увійшла nonприбрати, а він ще спав* [2, с. 26]. В оригіналі речення складається із 5 предикативних одиниць, де перша головна, а решта підрядні (складнопідрядне речення з неоднорідною різночленною супідрядністю та послідовною підрядністю), тоді як український відповідник має лише 4 предикативні одиниці (за рахунок стягнення підрядного речення мети і трансформації його в обставину мети), а остання предикативна частина приєднана сурядним протиставним зв’язком;

2. *Styczeń jest bardzo chłodny w Monachium i było widać w świetle latarni, że na chodnikach skrzy się lód* [13, с. 4] / *У Мюнхені січень дуже холодний, у світлі ліхтарів на тротуарах іскрився лід* [2, с. 42–43]. В оригіналі це складна трикомпонентна синтаксична конструкція із сурядним єднальним зв’язком та підрядним з’ясувальним реченням, яку трансформовано у складне безсполучникове речення з однотипним зв’язком;

3. *Potem pomyślał, że chciałby, aby była piękna* [13, с. 10] / *Потім зрозумів: йому хотілось, щоб вона була гарна* [2, с. 60]. В оригіналі речення складнопідрядне з послідовною підрядністю, а в українському перекладі – складна синтаксична конструкція з безсполучниковим різнотипним зв’язком із пояснювальними відношеннями та підрядним з’ясувальним реченням.

Pierwszym, co zobaczyła, gdy weszła do rozświetlonego holu, w którym znajdowała się recepcja, był «jej» Belg siedzący przy barze obok recepcji i całujący szyję drobnej szatynki nachylającej się skwapliwie do jego ust [13, с. 10] / *Перше, що вона побачила, коли увійшла до освітленого холу, в якому містилася ресептура, був її «бельгієць». Він сидів у барі біля ресептури і цілував шию дрібної шатенки, яка завзято тягнулася до його уст* [2, с. 64]. Якщо автор подав інформацію за допомогою складнопідрядного речення з послідовною підрядністю, де головна частина ускладнена відокремленим означенням, вираженням дієприкметниковим зворотом (щоправда, в польській мові звороти здебільшого комами не відділяють), то в українському перекладі маємо два речення, де відокремлена польська конструкція трансформована в окреме складнопідрядне речення, а дієприкметники – в однорідні присудки.

Від структури мови-оригіналу й цільової мови залежить і скорочення (компресія) або збільшення (декомпресія) кількості слів у реченнях.

Компресія – «будь-яке скорочення кількості елементів речення або вилучення елементів речення при перекладі» [5, с. 270].

Польській мові притаманне використання дієслівних форм теперішнього часу, що виконують функцію частини складеного іменного присудка, тоді як в українській мові в таких предикатах у теперішньому часі вони майже не вживаються, утворюючи таким чином неповні еліптичні речення: 1. *Tu jesteś J.L., prawda???* [13, с. 4] / *Ту Й. Л., правда???* [2, с. 28]. 2. *Życie przeważnie jest smutne* [13, с. 7] / *Життя переважно сумне* [2, с. 42]. 3. *Skuter na lodzie jest nieprzewidywalny* [13, с. 7] / *Моторолер на льоду*

непрогнозований [2, с. 43]. 4. *Sluchaj, Ty jesteś Jakub, jesteś Polakiem i mieszkasz od kilkunastu lat w Monachium, prawda?* [13, с. 8] / *Слухай, Ти – Якуб, поляк, і мешкаєш кільканадцять років у Мюнхені, правда?* [2, с. 52].

Перекладацькі трансформації спостерігаємо й на рівні стилістичних фігур. До прикладу, в реченнях *Pisałam go w myślach, pisałam go na piasku na plaży, pisałam go na najlepszym papierze, jaki można było kupić w Zjednoczonym Królestwie, pisałam go sobie długopisem na udzie. Pisałam go na obwolotach płyt z muzyką Szopena* [13, с. 4] / *Я писала його в думках, писала на піску на пляжі, писала на найкращому папері, який можна було придбати в Сполученому Королівстві, писала собі ручкою на нозі. Писала його на суперобкладинках дисків з музикою Шопена* [2, с. 29] фіксуємо анафору (повторення однакових слів на початку речень), але якщо в оригіналі письменник витримав її у всіх складниках речення, то в українському перекладі відбулася компресія, і займенник *go* вжито лише на початку речень. На нашу думку, дослівний переклад із повторенням займенника *його* після дієслова зменшив би експресію висловлювання.

Декомпресія – це збільшення обсягу речення цільової мови порівняно з обсягом речення мовою оригіналу [5, с. 294].

Роман Я. Вишневецького написано у формі розповіді або листування дійових осіб, де переважають дієслівні форми минулого часу, що й призвело до переважання декомпресії у процесі перекладу. Якщо в оригіналі більшість речень, які стосуються вчинків або переживань героїв, побудовані за зразком неповних контекстуальних речень із пропущеним підметом-займенником, що є особливістю польської граматики, то в українському варіанті ці речення мають підмети: 1. *Spóźnił się* [13, с. 4] / *Він запізнився* [2, с. 21]. 2. *Po paru minutach wybiegł z pokoju* [13, с. 4] / *Через декілька хвилин він вибіг з номера* [2, с. 23]. 3. *Dojeżdżali do Frankfurta nad Odrą. Sięgnęła po butelkę z wodą mineralną* [13, с. 4] / *Вони доїжджали до Франкфурта-над-Одером. Вона взяла пляшку з мінеральною водою* [2, с. 40].

Щоправда, часто перекладачка вводила підмет до першого речення абзацу, а в наступних робила дослівний переклад, тобто за зразком норм польського синтаксису, без підмета: *Po trzech miesiącach wrócili do Polski. Nie mogli żyć w Niemczech* [13, с. 3] / *Через три місяці вони повернулися до Польщі. Не могли жити в Німеччині* [2, с. 22].

Декомпресія проявляється і в трансформації однослівних польських термінологічних назв, відсутніх в українській мові, у словосполучення: 1. *Recepcjonisty z nosy już dawno nie było za ladą, a blondynka, która przejęła po nim dyżur, nie wyglądała na wiedzącą, gdzie na mapie znajduje się Warszawa* [13, с. 4] / *Працівника реценції з носі вже давно не було видно за стійкою, а блондинка, яка перейняла після нього чергування, не виглядала на таку, що знає, де на мапі розташована Варшава* [2, с. 26]. 2. *Miała bardzo trudny okres w małżeństwie* [13, с. 10] / *Вона мала дуже важкий період у подружньому житті* [2, с. 62]. 3. *Mąż zachłysnął się bogactwem, które przynosiły mu te wszystkie projekty po godzinach* [13, с. 10] / *Чоловік захлинувся багатством, яке принесли йому всі ті проекти у післяробочий час* [2, с. 62].

Причинами компресії й декомпресії є особливості лексичної та граматичної будови мов, різні мовні норми й мовленнєві традиції, специфіка прагмалінгвістичного та етнолінгвістичного сприйняття мов носіями та адресатами.

Зазначимо також, що польська й українська мови мають низку відмінностей і в пунктуаційному оформленні речень. Так, у польській мові правила пунктуації досить суттєво відрізняються від української, оскільки на перший план виходить факультативність розділових знаків, тобто за бажанням автора. До прикладу, якщо в українській мові лексема *звичайно* виконує функцію вставного слова, тоді обов'язково виділяється комою, то в польській мові її відповідник *oczywiście* комами не виділяється [12] і переважно стоїть у середині речення: *Nikt nie obudził go oczywiście na dziewięćdziesiąt minut przed odjazdem pociągu do Warszawy* [13, с. 4] / *Звичайно, ніхто не розбудив його за дев'яносто хвилин до відправлення потяга до Варшави* [2, с. 26]. Саме з метою зберегти експресивну семантику польського речення в перекладеному тексті авторка перенесла вставну конструкцію на початок речення.

Знаходимо й інші відмінні варіанти оформлення вставних слів:

1. – *To miejsce zrobiło się niestety wolne* [13, с. 3] / – *Це місце, на жаль, уже вільне* [2, с. 20]; 2. *Dlatego proszę, potraktuj go z całą powagą* [13, с. 4] / *Тому, прошу, постався до нього з повагою* [2, с. 29]; 3. *Chyba jednak Biagiotti* [13, с. 3] / – *Мабуть, усе-таки Biagiotti* [2, с. 21]; 4. *Co mi więc dał ten «cholerny Polak»?* [13, с. 4] / *Отож, що мені дав цей «холерний поляк»? [2, с. 30].*

Пунктуаційно відмінним є й оформлення чужого мовлення, яке при перекладі може не зазнавати лексико-граматичних трансформацій, проте повинне відповідати нормам цільової мови:

1. *Znowu jakaś reklamówka – pomyślał* [13, с. 4] / «Знову якась реклама?» – подумав [2, с. 26]; «Może ona już tam jest – pomyślał» [13, с. 10] / «Може, вона вже там є», – подумав [2, с. 61];

2. – *Czy pan też ma miejscówkę na to miejsce? Nie reagował. Starszy mężczyzna zapytał drugi raz i gdy on znowu nie zareagował, odważył się i dotknął jego ramienia.* [13, с. 4] /

– Чи ви теж маєте плацкарту на це місце?

Він не реагував. Чоловік запитав удруге, і коли він знову не зреагував, відважився доторкнутися до його плеча [2, с. 41].

3. – *Przepraszam pana, ale czy pan też ma miejscówkę na to miejsce? Wyglądał jak przebudzony ze śpiączki* [13, с. 4] /

– Вибачте, але чи ви також маєте плацкарт на це місце?

Він виглядав як пробуджений зі сну [2, с. 41].

Отже, щодо передачі чужого мовлення, то норми польської мови повністю відрізняються від норм української: можуть бути відсутні лапки, коми після прямої мови перед словами автора, звичайний текст може стояти одразу після прямої мови, у тому ж рядку.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи наступних розвідок у цьому напрямі

При перекладі з польської мови українською роману Я. Вишневецького «Самотність у мережі» перекладачка тексту О. Кравець вдалася до різних типів перекладацьких трансформацій, врахувавши відмінності на усіх мовних рівнях. Однією з основних вимог до перекладу будь-якого тексту є максимальний ступінь еквівалентності до оригіналу в усіх аспектах – семантичному, структурному, прагматичному.

Як свідчить проаналізований матеріал, найменшу частку в перекладі становить нульова трансформація, що пояснюється відмінністю в побудові предикативного центру, узгодженні та керуванні у словосполученнях, зумовлених системою відмінювання в польській мові, зокрема на рівні використанні сполучників. Водночас дослівний переклад не може передати емоційно-експресивні відтінки в цільовій мові, що спонукає перекладача використовувати різноманітні засоби української мови.

Особливо продуктивною в ідіостилі Я. Вишневецького є трансформація синтаксичної структури речення, основна причина якої – відсутність у польській мові підметів-займенників поряд із присудками, вираженими дієсловами минулого часу, тоді як в українському перекладі вони наявні, якщо не в кожному реченні в межах абзацу, то в першому завжди. Саме цей граматичний аспект і зумовив декомпресію цільового тексту.

Складно визначити частотність заміни різних типів складних речень через збільшення чи зменшення кількості предикативних одиниць і вказати на певну тенденцію стосовно польської та української мов, бо в синтаксисі обох мов не існує правил побудови складних синтаксичних конструкцій. Це вже комунікативні одиниці з довільною структурою, тому лише констатуємо факт, що ці зміни наявні у великій кількості. Крім того, зауважимо, що практично не існує «чистих» граматичних трансформацій, оскільки майже в кожному реченні можна одночасно виявити й елементи дослівного перекладу, й інверсію, і зміну синтаксичної структури речення тощо.

Художній переклад – це своєрідний виклик для перекладача, оскільки кінцевий результат повинен зберегти неповторний стиль письменника, його оригінальність, враховувати соціокультурні та етнолінгвістичні контексти як мови-оригіналу, так і цільової мови, тому вважаємо, що авторці перекладу роману Я. Вишневецького «Самотність у мережі» вдалося це зробити на високому рівні.

У перспективі плануємо зосередитися на врахуванні лінгвокультурних особливостей обох мов при художніх перекладах.

Література

1. Баранівська О. Українсько-польські синтаксичні контрасти на прикладі підрядних означальних речень з *kiedy, gdy, gdzie, dokąd, skąd* і перекладі їх українською мовою. *Roczniki humanistyczne*. 2014. Tom LXII, zeszyt 7. S. 207–216.
2. Вишневецький Я. Самотність у мережі : роман; пер. з пол. О. Кравець. Київ : Рідна мова, 2017. 424 с.
3. Волченко О. М. Використання синтаксичних трансформацій для досягнення еквівалентності перекладу. *Молодий вчений*. № 4.1 (44.1). С. 89–93.
4. Гуз О. П. Основи перекладознавства : конспект лекцій. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 72 с.
5. Карабан І. В., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
6. Пехник Г. Трансформації у перекладах Григорія Кочура. *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 127 (2). С. 150–157. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2014_127\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2014_127(2)_21).
7. Романенко Н., Головатюк Т. Лінгвокомунікативний потенціал граматичних перекладацьких трансформацій (на прикладі української інтерпретації роману С. Кінга «Під куполом»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4 (72). С. 37–40.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
9. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 201–208. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2012_50_58.
10. Слободенюк В. В., Харченко С. В. Синтаксичні трансформації на рівні простого речення в англійсько-українському перекладі роману Пола Гоукінз «Дівчина у потягу». *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 995–997.

11. Станіславова Л., Терещенко Л. Граматичні трансформації у перекладі фентезі А. Сапковського як вияв системно зумовлених трансформацій. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022. Вип. 24. С. 36–44.
12. Толочко О. Інверсія як засіб реалізації сценарію «агресивна поведінка» в оригінальному та перекладному дискурсі. *Іноземна філологія*. 2015. Вип. 128. С. 178–185.
13. Oczywiście! URL : <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Oczywiscie;11093.html> (дата звернення: 28.02.2023).
14. Wiśniewski J. S@motność w Sieci. URL : <https://www.rulit.me/books/samotnosc-w-sieci-read-96113-4.html> (дата звернення: 25.02.2023).

References

1. Baranivsjka O. Ukrajinsjko-poljsjki syntaksychni kontrasty na przykladi pidrjadnykh oznachalnykh rechenj z kiedy, gdy, gdzie, dokąd, skąd i perekladi jikh ukrajinsjkoju movoju. *Roczniki humanistyczne*. 2014. Tom LXII, zeszyt 7. S. 207–216.
2. Vyshnevsjkyj Ja. *Samotnistj u merezhi : roman; per. z pol. O. Kravecj*. Kyjiv : Ridna mova, 2017. 424 s.
3. Volchenko O. M. Vykorystannja syntaksychnykh transformacij dlja dosjaghnennja ekvivalentnosti perekladu. *Molodyj vchenyj*. № 4.1 (44.1). S. 89–93.
4. Ghuz O. P. *Osnovy perekladoznavstva : konspekt lekcij*. Lucjck : Vezha-Druk, 2021. 72 s.
5. Karaban I.V., Mejs Dzh. *Perekład z ukrajinsjkoji movy na anghlijsjku. Navchalnyj posibnyk-dovidnyk dlja studentiv vyshhykh zakladiv osvity*. Vinnycja : Nova knygha, 2003. 608 s.
6. Pekhnyk Gh. Transformacii u perekladakh Ghryghorija Kochura. *Inozemna filologhija*. 2014. Vyp. 127(2). S. 150–157. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2014_127\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2014_127(2)_21).
7. Romanenko N., Gholovatjuk T. Linghvokomunikatyvnyj potencial ghramatychnykh perekladajkykh transformacij (na przykladi ukrajinsjkoji interpretaciji romanu S. Kingha «Pid kupolom»). *Naukovi zapysky Nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademija»: serija «Filologhija»*. Ostrogh : Vyd-vo NaUOA, 2018. Vyp. 4(72). S. 37–40.
8. Selivanova O. O. Problema dyferenciaciji perekladajkykh transformacij. *Nova filologhija*. 2012. № 50. S. 201–208.
9. Slobodenjuk V. V., Kharchenko S. V. Syntaksychni transformacii na rivni prostogho rechennja v anghlijsjko-ukrajinsjkomu perekladi romanu Poly Ghoukinz «Divchyna u potjaghu». *Molodyj vchenyj*. 2019. № 11 (75). S. 995–997.
10. Stanislavova L., Tereshhenko L. Ghramatychni transformacii u perekladi fentezi A. Sapkovsjkogho jak vyjav systemno zumovlenykh transformacij. *Aktualjni problemy filologhiji ta perekladoznavstva*. 2022. Vyp. 24. S. 36–44.
11. Tolochko O. Inversija jak zasib realizaciji scenariju «aghresyvna povedinka» v oryghinalnomu ta perekladnomu dyskursi. *Inozemna filologhija*. 2015. Vyp. 128. S. 178–185.